

G A N D H I

Minél nagyobb híresség valaki, annál kevesebb híres dolgot szükséges róla mondani. Az utcaseprő csak akkor kerül bele az újságba, ha megüti a főnyereményt, vagy ha beleugrik a Dunába. Gandhiról elég annyi is, hogy mindennap kecsketejet iszik s a fogsorát ügyesen a szájába illeszti, ha rágni akar. Sőt elkövetkezik az az idő, amikor a közönség nem is akar egyebet hallani a nagy emberről, mint élete apró különégeit: mikor kel föl? mennyit fon naponta? ügyesen sirül-e fonala? igaz-e, hogy a dereka köré csavart háziszóttos redőiben láncon óriási zsebórát tart? barátságosan fogadja-e vendégeit? s ehhez hasonló világrengető körülményeket.

Pedig lehet, hogy Gandhiról nem is lenne jogom, másképpen beszélni. Hiszen mindössze három napig tartózkodtam az ő Satyagraha Asrámjában, 1928 júniusában s ennyi idő még egy lelkiismeretes újságírónak sem elég, hogy cikkéhez az adatokat összegyűjtse. Szabad nekem az emberről beszélnem, aki Indiának új lelket adott s akinek életcélja az igazság fáradhatatlan keresése? A benyomásaim fölületesek és igazságtalanok lehetnek. A három nap alatt mindössze párszor találkozhattam vele.

A nagy ebédlőteremben közvetlenül mellette kaptam helyet. Ott kuporodtunk mindnyájan a földön, nagy körben, a falak tövében. India minden részéből volt ott valaki, aki hosszabb, vagy rövidebb időre az ő befolyása alá akart kerülni. Az étkezések alatt kedvemre beszélgethettem volna vele, ha nem kellett volna neki minduntalan még a szakácsok dolgába is beleszólnia. De hogyne lett volna tárgyalni valója a főzőasszonyokkal, hiszen az ebéd elkészítésében is részt szokott venni igen gyakran. Csak elvétve intézhettem hozzá egy-egy kérdést.

A reggeli ájtatosság alatt láthattam őt, de nem beszélhettem vele. Még napfölkelte előtt kiültünk a folyó partjára. Ott egy Brahmin szent énekeket zengett. Gandhi azzal volt elfoglalva, hogy két gyermeket akik nem tudták megérteni, hogy miért nem játszodhatnak a porondban, rendre intsen anélkül, hogy hangot kelljen adnia. A nézésében azonban volt valami, ami nagyon messze szólott.

Egyik sétájára is elvitt s én ott lépkedtem mellette, magam is indiai bőrre vetkőzve, csupasz mellel, meztelen lábakkal; fejemen a parafasisakkal, amit európai ember Indiában le nem tehet. De ekkor meg a leányok miatt nem férhettem hozzá közel, akik úgy vették őt körül, mint testőrök a hadvezért, azzal a különbséggel, hogy a hadvezér bizonyára nem fonja a karjait a testőrei nyaka köré. Megpróbáltam itt is, hogy vele beszédbe ereszkedjem, de a leányok olyan rosszindulatúlag néztek reám, hogy nem mertem a dolgot erőltetni. Úgy látszott, hogy Gandhi rendszeren föl volt osztva s a napi séta alatt a leányok tartottak reá igényt.

Gandhinak azonban volt rá gondja, hogy európai vendégeinek is juttasson magából. Kétszer is elbeszélgettem vele a lakásán. Ő kis íróasztala előtt ült s a *charkát*, a fonókereket pergette. Szép, finom fonál került ki a keze alól. Abból szötte ő az új, független Indiát.

Szötte s szövi, mint a legszebb álmot. A csunya kicsi emberkének volt

bátorsága azt ígérni, hogy egy év leforgása alatt szabaddá teszi Indiát. S a charkát most is pörgeti, az álmodást most is szövö. Pedig az első nagy kísérletnek elmúlt tizenegy esztendeje! De Gandhi nem az az ember, aki egyhamar elcsüggedjen. India nem követte őt hibátlanul; ezzel magyarázza a sikertelenségét. Sem a hódító angollal való együtt-nem-működés, sem pedig az erőszakmenesség nem volt tökéletes. Az angolt pedig nem lehet kijátszani. Az angol Indiában fog maradni mindaddig, amíg India gyengesége arra a legkisebb erkölcsi alapot nyújthatja. A szabadulás útja azonban még mindig nyitva áll India előtt. Erőszakkal semmire sem lehet menni. De eszméljen rá az egész nép arra, hogy az angol uralom, mert nem igazságos, voltaképpen nem is létezik, s viselkedjék ennek megfelelően! Anglia egy-kettőre kénytelen lesz az országot magára hagyni. Mert ha angol uralom nincsen, akkor az indiai hazafi természetesen saját házi vagy gyári iparának termékeit fogja használni. Ha hivatalok nincsenek, akkor senkiből katona, csendőr, adóbiztos, törvényszéki vagy közigazgatási tisztviselő nem válhat. Angol bíróságok elé járulni, angol iskolákat látogatni, sőt az adóhivatalokban adót fizetni szintén senki sem fog, mert ezek az intézmények sem léteznek. India élni fogja a maga életét, — mintha az angol ott sem volna. Ha kényszerítik, bántalmazzák, csufolják, megalázzák: túri panaszkodás nélkül. Föl nem jajdul, vissza nem üt. Szeretné Gandhi látni azt a katonai hatalmat, amelyik ilyen körülmények között az országot kormányozni tudja!

Sokan állítják, hogy ez az eljárás, amit Gandhi satyagrahanak nevez s amit én értelme szerint igazsághoz való bátor hűségnek fordítok, voltaképpen nem más, mint a Jézus tanítása: ne állj ellent a gonosznak. Fölöslegesen tartom ezt a kérdést itt vitatni. Valószínűnek látszik, hogy Gandhi ezt az elvet, amint azt önéletrajzában is állítja, saját életéből öntudatosította. Amikor mint fiatal ügyvéd Durbánból Pretoriába utazott, a kocsivezető, aki őt, mint ázsiait előzőleg még a postakocsi belsejébe sem engedte be, most azt követelte, hogy üljön le egy zsákdarabra, a lábaihoz. Gandhi remegett a félelemtől, de jogaiból nem engedett. Az elvakult ember ütleget szót nélkül türe. Belekapaszkodott a kocsi oldalába s ott őt megölhették volna, de a helyét, ami őt méltán megillette, föl nem adta.

A különbség a jézusi szeretet és Gandhi igazsághoz való bátor hűsége között nyilvánvaló. Jézus odaült volna a kocsivezető lábaihoz; ő nem habozott volna a megaláztatást elszenvedni. Ő a maga igazságához nem ragaszkodott volna. A Gandhi satyagrahája bizonyos, hogy erőszakmentes, s ez nagy szó, de teljes mértékben azon az alapon áll, hogy amit az ember a maga részére igazságosnak tart, azt föl ne adja, azt követelje.

Távol van tőlem, hogy valakit csak azért, mert eljárása különbözik a jézusi szeretet szinte emberfeletti erőt követelő útjától, kicsibe vegyek. De ez a kis összehasonlítás is mutatja, hogy Jézus és Gandhi között a különbség lényeges.

Jézus telve volt szeretettel. Ő nem okoskodott, neki elvei nem voltak: az ő nagy lelke egyebet tenni nem tudott, mint boldog szeretettel átadni magát a testvér lelkeknek. Szeretete nem külső törvények szerint való volt. Amikor az emberi kicsinyesség, érdekhajhászó számítás őt fölháborította, mint a templomban a galambárusok és pénzváltók láttán, korbácsot ragadott, erőszakot használt, s mi mégsem érezzük, hogy ő most megszegte az elveit, mert

neki a szeretet nem elve, nem fogadalma, hanem élete volt, amelyik éppen olyan, mint a folyó: bizony néha kicsap a medréből, de azért áldás változatlanul.

Ezzel szemben Gandhi nem a magát szabadon, korlátok nélkül adó szeretetet, hanem a mindent rendszerbe, törvényekbe foglaló igazságot hordozza. Talán egy ember sincsen a jelenkor nagyjai - között, akit a logikája gondolkodásának rendszere és következménye annyira maradék nélkül határozna meg, mint Gandhit. Az ő élete néhány sarkalatos tételen nyugszik, amelyek minden cselekedetének, gondolatának és hajlandóságának mozgó rugói. Még vegetáriánussága sem az állatok iránt érzett rokonszenvéből fakadt elsősorban; hiszen fiatalkorában titokban a hindu vallás szigorú parancsai ellenére is húsevő lett, nem másért, mint hogy erős legyen, mint az angol, akit bizonyára az tett oly hatalmassá, hogy Indiát leigázhatta. Első londoni tartózkodása alatt is még húsevő meggyőződése szerint, s csak az tartja vissza, hogy édesanyjának eljövetele előtt hármast fogadalmat tett. Angol tudományos munkák térítik meg aztán a vegetarizmushoz. Gandhit tehát — még ha tagadhatatlan is, hogy dolgokkal és élőlényekkel bizonyos mértékig misztikus együttérzésre képes, — nem a szeretet mozgatja. Nem is hagy ő semmi kétséget afelől, hogy az igazságot kereste egész életében; — még életrajzának is ezt adta címűi: az igazsággal való kísérletezésem története.

Az pedig nagy veszedelemmel jár, ha valaki az igazsággal kísérletezik. Nem az igazságnak történhetik baja, hanem a kísérletezőnek. Mert ha igazságokat — hisszük, — hogy föl is fedeztünk, de a teljes igazságot egészen valószínű, hogy még meg nem találtuk. S ha most valaki az életét, s még jobban neki bátorodva, egy egész nemzet, életét azon igazság paragrafusai szerint rendezi el, amit elfogadott, mégpedig úgy, hogy jogosultságát semminek el nem ismeri, ami abba bele nem illeszthető, megtörténhetik, hogy életéből eltávolít, kioperál olyan vonásokat, amelyek őt ugyan bántják, mert megtalált igazságával ellenkeznek, amelyeknek azonban fontos szerepük lehet s amelyek nélkül teljes lelki összhangot elérni sohasem tudhat.

Semmi sem nehezebb, mint az igazsággal bánni. Aki élete bármely szakában valamely igazságra boldogan rátalált, nehezen állhatja meg, hogy most minden gondolatát, ítéletét és cselekedetét ne annak mértékére szabja. Pedig tudhatná, hogy az igazságot ember csak embermódra ismerheti meg, tehát csak viszonylagos bizonyossággal. Valahogy úgy kellene élnie, hogy a már helyeseknek elfogadott elvek is számítsanak, de ugyanakkor az ismeretlen, világnézetével vonatkozásba még nem került erőknél is engedjen szabad érvényesülést. A gazdagon, dúsan elfolyó életet tudja hajózni, de korlátolt értelmével megteremtett rendszerek gátjaival meg ne nyomorítsa.

Néha az a baj, ha az ember nagyon igazságos akar lenni. Magának s másoknak ezzel árthat a legtöbbet. Nincs kegyetlenebb annál, aki az igazság tudatában cselekszik. Gandhi is kialakított magának egy bizonyos, erőteljes logikájú világnézetet, amelyik világosan megmondja, hogy mi helyes, mi nem helyes, mit kell tenni s mit nem kell tenni; aztán ehhez az életrendszerhez most hozzámér mindent; ami azon belül esik, az kegyelemben tovább létezhetik, a többi pedig kérlelhetetlenül kipusztítódik.

Így rendszabályozva meg Gandhi először saját magát, azután az emberi együttélés viszonyait. S ha az élet hatalmas erőinek, a szeretetnek, a harag-

nak, az önérdeknek, az önvédelemnek s az ehhez hasonló sodrásoknak megrendszabályozása, paragrafusokba, elvekbe, fogadalmakba való beszorítása minden esetben hibáztatható, kétszeres a veszedelem a Gandhi esetében, akinek világnézete a sokrétű, ezer színben csillogó életet a maga gazdagságában megfogni nem tudja, hanem amit egy pár végtelenségig leegyszerűsített elv köré csoportosítani nem képes, azt kihullasztja.

Egyéni, belső életét a hindu vallás tanításai szerint alakította ki. Legfőbb célja: igazi énjének megvalósítása. Ehhez szükséges a kötelesség teljesítése, az erőszakmentesség és az érzéki vágyaktól való megszabadulás. Ami ezen kívül esik, az nem igazi én; az megsemmisítendő. Ennek alapján Gandhi ugyancsak kurtán bánik el magával. Amint utikönyvem Gandhiról szóló fejezetének idevonatkozó részében már kifejtettem, Gandhi „arra túl sok időt nem vesztegetett, hogy kívánságai és ösztönei esetleges összhangját egymással s egy magasabb eszménnyel megteremteni próbálja. Nem ismerte el belső sürgetéseinek jogát a viszonylagosan korlátlan érvényesüléshez. Bizonyos észszerű rendszert alakított ki magában arról, hogy mi jó és mi rossz. Legyőzni magában a helytelent, ez volt az ő eljárása. Gyakorolta magát önmegtartóztatásban, mint a barát a cellájában. Az érzéki vágyakat, mert alacsonyabbrendűek, halálra ítélte. Annak megértése, hogy ezek az úgynevezett alantas ösztönök a szellemiségnek, ha az áthatja és a maga vezető gondolatával egységbe foglalja őket, szerves részei lehetnek, hogy az igaz szerletem például a testi érintkezés nem-“ hogy lealacsonyítaná, sőt teljessé teszi, tulságosan bonyolulttá tette volna az ő erkölcsi rendszerét, következőleg számításon kívül kellett, hogy maradjon. Amit pedig ez a merev és egyszerűségében kegyetlenül szűk fölfogás még szabadon hagyott volna, arra a fogadalmak bilincseit rakta. Mint gyümölcssevő megfogadta például, hogy soha sem tehén-, sem bivaj-tejet nem iszik, később, amikor a fáradalmak következtében a szervezete legyengült és a doktor tejjívást parancsolt, nagy megkönnyebbüléssel fedezte föl, hogy a kecsketejet a fogadalmából kifelejtette és most azzal nagy mértékben táplálkozik. Előadókörutjai alatt sajnálkozással tapasztalta, hogy vendéglátó házigazdái rendszeren nagy költségbe verik magukat estebédje elkészítésével. Erre megfogadta, hogy naplemente után sohasem eszik. Persze kitartó, álhatatos gyakorlásra volt szüksége, hogy halálraírt kívánságainak támadásait botlás nélkül mindig képes legyen visszaverni. Gyakorolta hát magát hűségesen.”

Az ilyen fajta élet azonban gépies, hideg, léleknélküli. Az automata emberek, magukat gépiesen megrendszabályozó lelkek olyanok, mint az orgonán egy ujjal játszó kontár, aki gyerekesen örvend, hogy hamis összhangot soha sem üt. Az ők következetességük a gazdag élet elhullasztott morzsáival való megalégedés. Be könnyű hibátlanul számolni a kis egyszerűen! De az élet mélysége zúg, onnan titokzatos erők törnek a fölszínre — azoktól nem szabad elborzadni, a barlangjuk szája elé nem szabad követ hengeríteni, mert onnan Isten új igazságai jelentődhetnek ki. A teljes élet virágzó pompáját engedni kell teljes kinyílásra. Hadd hibázzunk néha a billentyükön, de zúgassuk az orgonát mind a tíz ujjal. “

Bizony szegényes az effajta élet. Gandhit a hír sohasem kapta volna a szárnyára, a maga emberségéért. Önéletírását olvasva sem jutunk egyéb meggyőződésre, mint hogy Gandhi közepes tehetségekkel megáldott férfi, akiben csak egy tulajdonság fejlődött nagy méretűvé: kitartása és akaratereje,

hogy aszerint éljen, ami igaz. S ha kétségen kívül ez éppen elég ahhoz, hogy valakit nagygyá tegyen, az is nyilvánvaló, hogy a világ az ilyenfajta nagyságot csak a szóban forgó nagy ember halála után fedezi föl. Gandhi pedig még él. Egyedülálló népszerűségének okát tehát másban kell keresnünk.

Gandhit azért fogadta India olyan példa nélkül a szívébe, mert megcsillogtatta előtte a szabadulás reménységét. Az indiaiak is emberek s bizony keveset törődnek az egyéni értékkel. De megbecsülnek, tenyerükön hordoznak mindenkit, aki ígéri, hogy hozza, amit ők kívánnak. Ez néha kenyér, néha játék, néha pedig szabadság. Gandhi úgy jött meg Dél-Afrikából, mint aki egyet szól s India bilincsei lehullanak. S mert hisznek benne, a szabadulást talán el is fogja hozni. „Az angolok ti tartjátok itt! — hangsúlyozza népének. — Ha nem vennétek meg az áruját, nem volna értelme, hogy itt maradjon. S ha nem vállalnátok semmiféle hivatal, zsoldért katonának el nem szegődnétek, ha akarná sem tudná az uralmát föntartani. Szüntessétek meg a veleváló együttműködést. Mindezt pedig cselekedjétek békességgel, harag nélkül, nyugodt méltósággal. Az angol egyebet nem tehet: önkormányzatot ad nektek.”

A Gandhi elve megtámadhatatlan. Egyszerű, észszerű, igaz. A milliók megmozdultak. A kereskedők angol áruikat elégették, a tanulók az angol iskolákat odahagyták; a bíróságok épületei kiürültek. A világ fölfigyelt. S ha a siker el is maradt, s az azóta eltelt egy évtized sem hozta lényegesen közelebb India szabadságát, Gandhi ezer okot találhatott, amivel a sikertelenségét megmagyarázhatta. India nem vette be az orvosságot az előírt módon. Nem volt sem egészen egységes, sem teljesen erőszakmentes. Nem a Gandhi hibája a hiba.

A világ pedig csodálattal és értelmetlenül néz Gandhira, aki az emberiiségnek kétségkívül legkülönösebb politikusa.

Politikus, aki tudomásul veszi az angol világbirodalmat, a modern demokratikus államformát, de arra már nem hajlandó, hogy magát az uralkodó szokásnak alávesse s politikát csináljon, úgy ahogy politikát szoktak csinálni. A politika malmában kész őrölni, de oda áll, hogy a legfinomabb olajokkal hajtott gépeket tiszta vízzel jártassa. Ez adja meg Gandhinak egyedülálló jelentőségét. Egy próféta, aki politizál. Pártokkal, államférfiakkal tárgyal, adók, monopoliумok ellen küzd, érvényes választójogot követel — s mindezt olyan egyszerű jósággal, az emberi romlatlanságba vetett olyan isteni bizalommal, mintha a falujában a vének tanácsát akarná rábírni, hogy féljék az Istent.

Nyugati ember szemében nevetségesek az ő politikai eljárásai. Ki hallott például olyan esetről, mint ez, hogy az indiai parlament szerepét betöltő Nemzeti Kongresszus képviselőit megválasztani jogot csak azok szerezhessenek, akik naponta rendszeren egy órát fognak? Ugyancsak nagyot néznének az emberek, ha valaki Londonban azt javasolná, hogy választói joggal csak azok bírjanak, kik például a felnőttek részére rendezett esti tanfolyamokat rendszeren látogatják! Pedig a dolog hallatlanul egyszerű és hallatlanul észszerű: azok kezébe adni a hatalmat, akik nemcsak szájjal, de a valóságban is az ország előmenetele érdekében dolgoznak. Vagy mit szóljunk ahhoz az eljárás-hoz, hogy a nemzeti erőszakmentes együtt-nem-működés mozgalmát Gandhi azonnal leállította, mihelyt a résztvevők egy milliomodrésze is az elvektől

eltérve erőszakhoz folyamodott. Ha Gandhit követné, a munkásságnak is azonnal abba kellene hagynia a sztrájkot, ha egyetlenegy sztrájkoló követ dobna a gyár bezárt kapuira. S miért ne? A sztrájknak csak úgy, mint egy nemzet passzív rezisztenciájának az kölcsönöz erőt, hogy békés, nyugodt, fegyelmezett és méltóságos. Mihelyt nem az, rögtön erkölcsi alap adódik az erőszakos beavatkozásra, a mozgalom elfojtására. A Gandhi politikai eljárásai távolról sem helytelenek, bár szokatlanok, mint maga Gandhi, aki a királyhoz is a maga egyszerű indiai ruhájában látogatott el. Ez utóbbi szimbolikus jelentőségű: Gandhi belevegyül a politikába, alkirályokkal és királyokkal tárgyal, de minden körülmények között megmarad sajátmagának, akinek egyedüli fegyvere a lélek ereje, aki csak egyet tart fontosnak: az igazságot, aki tehát az ő keleti, misztikus vallása alapján csinálja a politikát is.

Olyan futballista Gandhi, aki belemegy a játékba, de magát megtagadni nem tudja, könyörületességből minden labdát az ellenfélnek ad, s mégis győzni akar. Gandhi belement a játékba: jó, hát vívjuk ki India függetlenségét alkotmányos alapon, mint lojális, angol állampolgárok; de azután, mint aki nincsen tisztában a játék szabályaival, intézkedik, tesz-vesz a maga módján. MacDonald helyében ő bizonyára böjtöt parancsolt volna magára a szélső baloldal csinytevései miatt.

Végeredményében nagy tisztesség érte a politikát azzal, hogy Gandhi reá adta fejét. Mert a hozzá hasonló fajtájú emberek rendszeren irtóznak attól, hogy a hatalomért tülekedjenek. Gandhinak nincs kifogása az ellen, hogy népe számára a politikai hatalmat megszerezze, amennyiben azt elvei föladása nélkül megteheti. Az ő szobrának, indiai háziszóttos ruhában, ott kellene állnia a világ minden képviselőházának előcsarnokában. Mégis szomorú, hogy példátlan kitartását, isteni tüzét, ez a nagy ember politikára fecsérelte el. Jézus tudta, mit csinált, amikor korának politikai küzdelmeibe bele nem avatkozott. Mert a politikának kevés köze van az emberiség ősi, elemi életéhez. A politika olyan fajta daganat, amit kis külső fertőzések okoznak, nem komolyak, az ember nyugodtan élhetne tőlük, ha meg nem ijedne s kapkodni nem kezdene. Amíg legyek vannak, daganatok is lesznek, de baj nincsen. Annál már fontosabb, hogy a szervezet vérkeringését figyeljük, hogy az emberiség természetesen, kényszerítés nélkül előzuhogó sodrásába álljunk. Gandhi esetében is a Széchenyi-Kossuth vitát idézhetjük föl — Széchenyi szerepét Indiában egy költő: Rabindranath Tagore játsza — s megkérdezhetjük: mit csináljon az ország a politikai önállósággal, amikor lábán is alig tud állani? Tegyük föl, Gandhi kivívta a függetlenséget; mi történik azután? A tény az, hogy sem Gandhi, sem pedig az ország sok más vezető politikusa semmit, vagy nagyon keveset tett a tisztán politikai célú szervezésen kívül. Az ország helyzete nyomorúságos. A falvak népe írástudatlan; gazdasági, egészségügyi helyzete kétségbeejtő. A valószínűség az, hogy ezt a teljesen magára hagyott, földesurainak kiszolgáltatott népet egy független India nem fölemelni, hanem lesújtani fogja. Még azt is joggal fölhozhatjuk, hogy a politikai cél minél gyorsabb elérése érdekében Gandhi a gazdasági, megerősödés rovására buzdította népét, a családonként való önellátásra, a házi fonásra. Ma már világosan áll előttünk, hogy a termelő és értékesítő szövetkezeti mozgalom az egyedüli segítség a földműves nép számára.

Egy indiai középiskolai tanár meglepett azzal a kijelentéssel, hogy Gandhi

a maga passzív rezisztencia mozgalmával a magyar szabadságharc könyvéből másolt át egy lapot. Ő a Bach korszak alatt kifejtett békés ellentállásra célzott, amikor magyar hivatalt nem vállalt, helyenként adót sem fizetett s még a magyar ruha viselésével is amellettt tüntetett, hogy az osztrák uralkodhatik, de azért a magyar magyar. Távoll legyen tőlem, hogy akár a magyar, akár az indiai nép gyönyörű erőmutatását lekicsinyeljem, s Gandhi szerepét károsnak tüntessem föl, mégis nem tehetem, hogy meg ne jegyezzem: az önálló India, a független felelős indiai kormány csak azzal, hogy megszületni engedik, még nem jótállás amellettt, hogy az ország s különösen a falu talpra fog állani. Sőt ezt a munkát, ha meggondoljuk, politikai tényezők el sem tudják végezni. Oda az kell, hogy a népet ne politikai, hanem kulturális és gazdasági cselekvésre ébresszük föl.

A politikára buzdult nép a segítséget kívülről, a kormányzat fizetett tisztviselőitől várja. Indiának arra van szüksége, hogy a nép belássa: magán legegyszerűbben sajátmaga segíthet. Ebben az ébresztő munkában Gandhi semmi szerepet nem játszott, sőt annak megkezdését a rossz helyre tett hangsúllyal hátráltatta is.

S ha kétségtelen is, hogy az ő igazsághoz való bátor hűsége méltán világra szóló, hogy egy óriás, nagy múltú nemzetnek lelket adott, hogy az emberi törvényeken, erőszakoskodásokon túl az isteni igazsághoz még szenvedések, megaláztatások árán is ragaszkodják, az igazi próféta nem ő, hanem a sokkal kevésbé méltányolt bengáli: Rabindranath Tagore, aki életét nem vesztegette pusztán politikai bonyodalmak kiegyenlítésére, hanem az isteni élet napfényével növelte India s a világ egészségét. Gandhi nem mutat utat nekünk. Őt elfoglalják a világ nagy igazságtalanságaival folytatott harcai. Hiába hirdeti, hogy azt, ami igazságtalan nem kell tudomásul venni. Ő megpróbálhatja magát tultenni az angol megszálláson, a hindu-mohamedán villongásokon, a páriák lealázó sorsán, de kettőn áll a vásár. Az angol nem nyugszik bele abba, hogy az ottlétét tudomásul ne vegye. Ennek az az eredménye, hogy Gandhi, mert az igazságtalanságot elnézni nem akarja, kénytelen küzdeni ellene. Így töltik be az ő egész életét a negativumok. Ezzel szemben Tagore, a költő, a tanító és a gazdasági irányító talán szemet huny a politikai igazságtalanságok előtt, de tudja, hogy ha népe élete dússá, egészségessé, erőssé válik, az igazságtalan elnyomás beteges daganatai maguktól lelohadnak.

BALÁZS FERENC